

**МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ім. КНЯЗЯ
ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО**

Кафедра правоохоронної та антикорупційної діяльності

КУРСОВА РОБОТА

**з дисципліни Актуальні питання кримінального права
на тему: «Склад кримінального правопорушення і його види»**

Студентки:

Голубовської А.О.

групи: П-9-25-М1ПрД-Н(1.6д)

Науковий керівник:

Крупей В.Ю. к.ю.н., доц.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

- 1.1. Поняття та значення складу кримінального правопорушення5
- 1.2. Елементи складу кримінального правопорушення6

РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

- 2.1. Об'єкт і об'єктивна сторона кримінального правопорушення.....9
- 2.2. Суб'єкт кримінального правопорушення.....11
- 2.3. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення.....12

РОЗДІЛ 3. ВИДИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

- 3.1.Класифікація складів кримінального правопорушення.....15
- 3.2.Матеріальний, формальний та усічений склад кримінального
правопорушення.....18
- 3.3.Значення видів складу кримінального правопорушення для кваліфікації
злочинів.....19

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми.Склад кримінального правопорушення є однією з фундаментальних категорій кримінального права, оскільки саме через нього визначається наявність або відсутність підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності.

В умовах реформування кримінального законодавства України, впровадження інституту кримінальних проступків та постійного оновлення судової практики особливого значення набуває правильне розуміння елементів і видів складу кримінального правопорушення. Помилки у встановленні складу правопорушення можуть призводити до неправильної кваліфікації діяння, порушення прав і свобод людини, а також до необґрунтованого притягнення особи до кримінальної відповідальності.

У зв'язку з цим дослідження складу кримінального правопорушення та його видів є актуальним як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Мета дослідження.Метою курсової роботи є всебічний аналіз складу кримінального правопорушення як правової категорії, дослідження його елементів та основних видів, а також визначення їх значення для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень і застосування норм кримінального права.

Об'єкт дослідження.Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері кримінально-правового регулювання, пов'язані з встановленням підстав кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень.

Предмет дослідження.Предметом дослідження є склад кримінального правопорушення, його структурні елементи (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона), їх ознаки, а також види складу кримінального правопорушення та їх роль у процесі кваліфікації кримінально караних діянь.

Методи дослідження. У процесі написання курсової роботи використано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема:

аналіз і синтез - для розкриття сутності складу кримінального правопорушення;
формально-логічний метод - для визначення понять і класифікацій;

системно-структурний метод - для дослідження елементів складу кримінального правопорушення;

порівняльно-правовий метод - для аналізу різних наукових підходів;

а також метод узагальнення судової та наукової практики.

Структура роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

1.1. Поняття та значення складу кримінального правопорушення

Однією з ключових і базових категорій кримінального права є склад кримінального правопорушення, без встановлення якого неможливе вирішення питання про кримінальну відповідальність особи. Саме через інститут складу кримінального правопорушення забезпечується реалізація принципу законності, відповідно до якого кримінальній відповідальності може підлягати лише особа, у діянні якої наявні всі передбачені законом ознаки кримінального правопорушення.

Склад кримінального правопорушення - це сукупність установлених у кримінальному законі об'єктивних та суб'єктивних ознак, які визначають суспільно небезпечне діяння як кримінальне правопорушення. Якщо саме правопорушення є реальним явищем (певною подією в житті), то склад - це його юридична модель, закріплена в нормі Особливої частини Кримінального кодексу України. [2]

Важливо наголосити, що склад кримінального правопорушення не є тотожним самому кримінальному правопорушенню як соціальному явищу. Кримінальне правопорушення - це реальне діяння, вчинене конкретною особою в певний час і за певних обставин, тоді як склад кримінального правопорушення - це юридична абстракція, узагальнена модель, що відображає найсуттєвіші ознаки такого діяння. Саме шляхом співвіднесення фактичних обставин справи з ознаками складу кримінального правопорушення здійснюється процес кримінально-правової кваліфікації. [2,3]

Значення складу кримінального правопорушення проявляється насамперед у його функції відмежування кримінально караних діянь від некримінальних. Завдяки чітко визначеним ознакам складу кримінального правопорушення стає можливим розмежування злочинів і кримінальних проступків від адміністративних, дисциплінарних та цивільно-правових правопорушень, а також від правомірної поведінки. Це сприяє дотриманню принципу справедливості та недопущенню необґрунтованого застосування кримінального примусу.

Крім того, склад кримінального правопорушення має важливе значення для правильної кваліфікації діянь. Кваліфікація якої полягає у встановленні відповідності між фактичними ознаками вчиненого діяння та ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого конкретною статтею або частиною статті Кримінального кодексу України. Помилки у визначенні складу кримінального правопорушення можуть призвести до неправильної правової оцінки діяння, призначення несправедливого покарання або, навпаки, до уникнення особою кримінальної відповідальності.

Склад кримінального правопорушення також виконує гарантійну функцію, забезпечуючи реалізацію принципу законності у кримінальному праві. Особа може бути визнана винною та піддана кримінальному покаранню лише у разі, якщо її діяння повністю відповідає складу кримінального правопорушення, встановленому законом. Це виключає можливість довільного тлумачення кримінально-правових норм та застосування кримінальної відповідальності за аналогією, що прямо заборонено чинним законодавством. [3,5]

Важливе значення складу кримінального правопорушення полягає і в тому, що він слугує основою для індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання. Аналіз окремих ознак складу, зокрема форми вини, мотиву, мети, способу вчинення діяння, дозволяє суду врахувати ступінь суспільної небезпеки правопорушення та особу винного при призначенні покарання. Таким чином, склад кримінального правопорушення забезпечує реалізацію принципів гуманізму та справедливості у кримінальному праві. [6]

1.2. Повноваження слідчого судді: класифікація та загальна характеристика

Склад кримінального правопорушення має чітку внутрішню структуру, що складається з окремих взаємопов'язаних елементів. Саме через аналіз цих елементів здійснюється встановлення наявності або відсутності складу кримінального правопорушення в конкретному діянні.

У теорії кримінального права під елементами складу кримінального правопорушення розуміють основні складові частини, які в сукупності утворюють цілісну систему ознак кримінально караного діяння. [3]

Традиційно в кримінальному праві України виділяють чотири обов'язкові елементи складу кримінального правопорушення, а саме:

1. об'єкт кримінального правопорушення;
2. об'єктивну сторону кримінального правопорушення;
3. суб'єкт кримінального правопорушення;
4. суб'єктивну сторону кримінального правопорушення.

Відсутність хоча б одного з цих елементів свідчить про відсутність складу кримінального правопорушення в цілому, що унеможлиблює притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Об'єкт кримінального правопорушення є першим і одним із найважливіших елементів складу. Під об'єктом розуміють ті суспільні відносини, блага або цінності, на які посягає кримінальне правопорушення і які охороняються кримінальним законом. Саме через визначення об'єкта встановлюється соціальна сутність і суспільна небезпека кримінального правопорушення. У залежності від рівня узагальнення в теорії кримінального права розрізняють загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкти кримінального правопорушення. Правильне визначення об'єкта має важливе значення для кваліфікації діяння та відмежування суміжних складів кримінальних правопорушень. [4,5,6]

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризує зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння. Вона охоплює сукупність ознак, що відображають поведінку особи у зовнішньому світі. До обов'язкових ознак об'єктивної сторони належить суспільно небезпечне діяння у формі дії або бездіяльності. Окрім обов'язкових, об'єктивна сторона може містити й факультативні ознаки, зокрема суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і наслідками, спосіб, час, місце, обстановку, знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення. Наявність або відсутність окремих ознак

об'єктивної сторони має вирішальне значення для визначення виду складу кримінального правопорушення та ступеня його суспільної небезпеки. [2,4,6]

Суб'єкт кримінального правопорушення - це особа, яка вчинила кримінальне правопорушення і здатна нести за нього кримінальну відповідальність. Відповідно до кримінального законодавства України суб'єктом кримінального правопорушення може бути лише фізична осудна особа, яка досягла встановленого законом віку кримінальної відповідальності. Ці ознаки є обов'язковими для будь-якого складу кримінального правопорушення. У деяких випадках законодавець передбачає наявність так званого спеціального суб'єкта, тобто особи, яка, крім загальних ознак, має додаткові характеристики (посада, професія, службове становище, військовий статус тощо). Встановлення ознак суб'єкта кримінального правопорушення є необхідною умовою правильної кваліфікації діяння. [1,2]

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення відображає внутрішнє, психічне ставлення особи до вчинюваного нею діяння та його наслідків. Центральним елементом суб'єктивної сторони є вина, яка відповідно до кримінального законодавства може існувати у формі умислу або необережності. Крім вини, до суб'єктивної сторони належать мотив і мета вчинення кримінального правопорушення, які у певних складах мають обов'язковий характер і впливають на кваліфікацію діяння або міру покарання. Аналіз суб'єктивної сторони дозволяє встановити ступінь вини особи та індивідуалізувати кримінальну відповідальність. [3,5]

Усі елементи складу кримінального правопорушення перебувають у тісному взаємозв'язку та утворюють єдину систему. Вони не можуть існувати ізольовано один від одного, оскільки лише в сукупності забезпечують повну кримінально-правову характеристику діяння. Саме системний аналіз усіх елементів складу кримінального правопорушення дає змогу правильно встановити юридичну природу вчиненого діяння та надати йому належну правову оцінку.

РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

2.1. Об'єкт і об'єктивна сторона кримінального правопорушення

Об'єкт та об'єктивна сторона займають провідне місце у структурі складу кримінального правопорушення, оскільки саме вони відображають ті ознаки, за допомогою яких кримінально каране діяння відмежовується від інших видів правопорушень. Об'єктом кримінального правопорушення є сукупність суспільних відносин, прав, свобод та інших соціально значущих благ, що перебувають під охороною кримінального закону і на які спрямоване протиправне посягання. Будь-яке кримінальне правопорушення завдає шкоди або створює загрозу заподіяння шкоди таким відносинам, що зумовлює визначальне значення цього елемента у процесі правової кваліфікації діяння [7, с. 45].

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризує зовнішній бік протиправної поведінки особи та охоплює дію або бездіяльність, суспільно небезпечні наслідки, а також причинно-наслідковий зв'язок між вчиненим діянням і заподіяною шкодою. До основних складових об'єктивної сторони належать суспільно небезпечне діяння, його наслідки та зв'язок між ними [8, с. 33]. Аналіз цього елемента дає змогу встановити спосіб, час, місце та засоби вчинення кримінального правопорушення, що, у свою чергу, сприяє з'ясуванню спрямованості дій особи та відмежуванню злочинів від інших правопорушень.

Важливим для правильної кваліфікації кримінального правопорушення є встановлення наявності або відсутності причинно-наслідкового зв'язку між діянням (дією чи бездіяльністю) та негативними наслідками. Зокрема, при дослідженні складів злочинів матеріального характеру вирішальне значення має доведення того, що саме поведінка особи стала безпосередньою причиною заподіяної шкоди [9, с. 54]. Це дозволяє об'єктивно оцінити ступінь вини обвинуваченого, що має істотне значення для здійснення правосуддя.

Отже, об'єкт і об'єктивна сторона виступають важливими складовими складу кримінального правопорушення, оскільки саме вони розкривають його соціальну сутність та забезпечують ефективний захист суспільних відносин і цінностей від

протиправних посягань. Дослідження об'єкта кримінального правопорушення, зокрема, дає змогу визначити, яким саме суспільним відносинам завдається шкода внаслідок вчинення різних видів злочинів. Так, у злочинах проти життя і здоров'я людини об'єктом є суспільні відносини, що гарантують фізичну недоторканність особи, тоді як у злочинах проти власності — майнові відносини [10, с. 89]. Розмежування об'єктів сприяє також розробленню більш ефективних заходів запобігання злочинності, оскільки дозволяє враховувати специфіку окремих видів правопорушень.

У свою чергу, об'єктивна сторона визначає спосіб реалізації злочинного посягання, який може проявлятися як у формі активних дій (наприклад, застосування фізичного насильства), так і у формі бездіяльності, що створює небезпеку настання шкідливих наслідків (зокрема, неналежний догляд за дитиною) [11, с. 74]. Її аналіз дозволяє більш чітко окреслити коло дій або бездіяльності, що визнаються суспільно небезпечними, а також виявити нові прояви злочинної поведінки в умовах розвитку сучасних технологій і трансформації соціальних відносин.

У сучасному кримінальному праві дослідження об'єкта та об'єктивної сторони має важливе значення для вдосконалення та кодифікації кримінального законодавства, а також для формування чітких і однозначних критеріїв кваліфікації злочинів. Чітке нормативне закріплення та правильне тлумачення цих елементів сприяє більш ефективному захисту суспільних інтересів і забезпеченню справедливості в діяльності судових органів, адже безпомилкова кваліфікація злочину є необхідною умовою призначення законного та обґрунтованого покарання [12, с. 105].

Таким чином, об'єкт і об'єктивна сторона кримінального правопорушення є фундаментальними складовими його правової характеристики, які відображають потребу суспільства у захисті ключових соціальних інтересів та слугують важливою основою для ефективного застосування норм кримінального права.

2.2. Суб'єкт кримінального правопорушення

Суб'єкт кримінального правопорушення є одним з обов'язкових елементів складу кримінального правопорушення, без встановлення якого неможливе притягнення особи до кримінальної відповідальності. У кримінальному праві України суб'єкт кримінального правопорушення розглядається як фізична особа, яка вчинила кримінальне правопорушення і здатна відповідати за нього відповідно до вимог кримінального закону.[1,2]

Відповідно до положень Кримінального кодексу України, суб'єктом кримінального правопорушення може бути лише фізична особа. Кримінальне право України ґрунтується на принципі особистої відповідальності, що виключає можливість визнання юридичних осіб суб'єктами кримінального правопорушення. Водночас чинне законодавство передбачає застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, однак такі заходи не означають визнання їх повноцінними суб'єктами кримінальної відповідальності.[1,4]

Однією з **обов'язкових ознак суб'єкта** кримінального правопорушення є:

- Досягнення особою встановленого законом віку кримінальної відповідальності. Загальний вік кримінальної відповідальності в Україні становить шістнадцять років. Разом із тим за вчинення окремих, найбільш суспільно небезпечних кримінальних правопорушень закон передбачає можливість притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які досягли чотирнадцятирічного віку. Визначення віку особи на момент вчинення діяння має істотне значення для вирішення питання про наявність складу кримінального правопорушення. [1,4]

Ще однією обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є **осудність**.

- Осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії або бездіяльність та керувати ними. Осудність є необхідною умовою наявності вини, а отже - і кримінальної відповідальності. Особа, яка перебувала у стані неосудності, не підлягає кримінальній відповідальності, хоча до неї можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру. [5]

У кримінальному праві також використовується поняття **обмеженої осудності**

- яке стосується осіб, що під час вчинення кримінального правопорушення не були повністю здатні усвідомлювати свої дії або керувати ними. Такий стан не виключає кримінальної відповідальності, однак враховується судом при призначенні покарання та визначенні його виду і розміру. Обмежена осудність сприяє більш індивідуалізованому підходу до відповідальності особи. [3,5]

Окрім загального суб'єкта кримінального правопорушення, у кримінальному праві виділяють **спеціального суб'єкта**.

- Спеціальний суб'єкт характеризується наявністю додаткових ознак, прямо передбачених у диспозиції кримінально-правової норми. До таких ознак можуть належати службове становище, професійна діяльність, військовий статус або виконання спеціальних обов'язків. Наявність спеціального суб'єкта має вирішальне значення для правильної кваліфікації окремих складів кримінальних правопорушень. [4,6]

2.3. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення

Якщо об'єктивні елементи складу описують зовнішні прояви діяння, то **суб'єктивна сторона** становить його внутрішній, психологічний аспект. Вона відображає психічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків. Саме через аналіз суб'єктивної сторони встановлюється ступінь усвідомленості та винності поведінки особи, що має визначальне значення для вирішення питання про кримінальну відповідальність. У кримінальному праві України суб'єктивна сторона нерозривно пов'язана з принципом вини, відповідно до якого особа підлягає кримінальній відповідальності лише за умови наявності її вини у вчиненні кримінального правопорушення [1, 2].

У теорії кримінального права суб'єктивну сторону кримінального правопорушення традиційно визначають як **сукупність психічних процесів і станів**, що характеризують ставлення особи до свого діяння та його наслідків. До основних ознак суб'єктивної сторони належать:

1. вина;

2. мотив кримінального правопорушення;
3. мета кримінального правопорушення.
4. Емоційний стан (факультативна ознака, наприклад, стан сильного душевного хвилювання).

При цьому вина є обов'язковою ознакою будь-якого складу кримінального правопорушення, тоді як мотив і мета мають факультативний характер і враховуються лише у випадках, прямо передбачених кримінальним законом [3, с. 214].

Центральним елементом суб'єктивної сторони є **вина**, яка відповідно до Кримінального кодексу України існує у формі умислу або необережності. Вина характеризує психічне ставлення особи до суспільно небезпечного діяння та його наслідків і є необхідною умовою кримінальної відповідальності. Відсутність вини автоматично виключає наявність складу кримінального правопорушення, незалежно від тяжкості заподіяної шкоди [1, ст. 23].

Умисел як форма вини поділяється на **прямий і непрямий**. При прямому умислі особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його наслідки та бажає їх настання. Непрямий умисел має місце тоді, коли особа усвідомлює небезпечність своєї поведінки, передбачає можливість настання шкідливих наслідків, не бажає, але свідомо допускає їх або ставиться до них байдуже. Розмежування цих видів умислу має важливе значення для кваліфікації кримінального правопорушення та призначення справедливого покарання [2, 4].

Необережність як форма вини також поділяється на **кримінальну самовпевненість** та **кримінальну недбалість**. У разі самовпевненості особа передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків, однак легковажно розраховує на їх відвернення. При кримінальній недбалості особа не передбачає настання таких наслідків, хоча за обставинами справи повинна була і могла їх передбачити. Установлення форми необережності має істотне значення для правильної оцінки ступеня вини та визначення меж кримінальної відповідальності [1, 3].

Факультативними ознаками суб'єктивної сторони є **мотив і мета кримінального правопорушення**. Мотив характеризує внутрішні спонукання, якими керувалася особа при вчиненні діяння, тоді як мета відображає уявлення особи про бажаний кінцевий результат своєї поведінки. У низці складів кримінальних правопорушень мотив і мета є обов'язковими ознаками (наприклад, корисливий мотив або мета заволодіння майном), без встановлення яких кваліфікація діяння є неможливою [4, с. 301].

Аналіз суб'єктивної сторони має важливе значення не лише для кваліфікації кримінального правопорушення, а й для індивідуалізації кримінальної відповідальності. Встановлення форми вини, мотивів і мети вчинення діяння дозволяє суду більш точно оцінити ступінь суспільної небезпеки правопорушення та особу винного, що відповідає принципам справедливості та гуманізму кримінального права [5].

Суб'єктивна сторона є завершальним етапом аналізу складу кримінального правопорушення. Лише єдність об'єктивних (дія, наслідки) та суб'єктивних (вина, мотив) ознак дає правову підставу стверджувати про наявність закінченого складу правопорушення. Це забезпечує гуманістичний підхід у праві, де людина відповідає не за "зовнішній факт заподіяння шкоди", а за свідомий вибір протиправного шляху.

РОЗДІЛ 3. ВИДИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

3.1. Класифікація складів кримінального правопорушення

Побудова складів кримінальних правопорушень ґрунтується на певних науково обґрунтованих закономірностях, що визначають взаємне розташування елементів і ознак складу між собою. Саме ці закономірності дозволяють систематизувати склади кримінальних правопорушень та виділити їх окремі види залежно від характеру і ступеня суспільної небезпеки, законодавчої конструкції та способу описання об'єктивної сторони в кримінальному законі.

За **ступенем суспільної небезпеки** в теорії кримінального права прийнято розрізняти такі види складів кримінальних правопорушень:

- основний;
- кваліфікований;
- особливо кваліфікований;
- склад кримінального правопорушення з пом'якшуючими обставинами.

Залежно від **способу законодавчого опису діяння** виокремлюють:

- простий склад;
- складний склад.

Виходячи з **конструкції об'єктивної сторони**, розрізняють такі види складів:

- матеріальний;
- формальний;
- усічений;
- формально-матеріальний.

Далі доцільно охарактеризувати кожен із наведених видів складів кримінальних правопорушень.

Основний (простий) склад кримінального правопорушення являє собою сукупність ознак певного виду злочину без наявності кваліфікуючих або пом'якшуючих обставин. Такий склад відображає типовий, «базовий» рівень суспільної небезпеки відповідного діяння. Прикладами є умисне вбивство, передбачене частиною першою статті 115 КК України, а також крадіжка, визначена у частині першій статті 185 КК України. [1,3]

Кваліфікований склад характеризується наявністю обставин, які підвищують суспільну небезпеку діяння та тягнуть за собою більш сувору кримінально-правову оцінку. Такі кваліфікуючі ознаки безпосередньо впливають на правову кваліфікацію та межі покарання. Як приклад можна навести умисне вбивство за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115 КК України) або грабіж, учинений повторно (ч. 2 ст. 186 КК України). [1,3]

Особливо кваліфікований склад включає ознаки, що надають кримінальному правопорушенню особливо високого рівня суспільної небезпеки. У таких складах законодавець вказує на обставини, які істотно посилюють тяжкість злочину. До них належать, зокрема, склади крадіжки, передбачені частинами третьою, четвертою та п'ятою статті 185 КК України, коли діяння поєднане з проникненням у житло, вчинене у великих чи особливо великих розмірах або організованою групою. [15]

Склад кримінального правопорушення з пом'якшуючими обставинами, який у науці кримінального права також називають привілейованим, містить ознаки, що істотно знижують рівень суспільної небезпеки відповідного діяння. До таких складів належать, зокрема, умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, умисне вбивство матір'ю новонародженої дитини, а також умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (статті 116-118 КК України). [1,3]

Простий склад кримінального правопорушення характеризується наявністю одного діяння, спрямованого на один безпосередній об'єкт, що вчиняється однією дією та охоплюється однією формою вини. Класичним прикладом є склад крадіжки, передбачений частиною першою статті 185 КК України.

Складний склад кримінального правопорушення відзначається більш складною структурою та може проявлятися у:

а) посяганні на два або більше безпосередніх об'єктів (наприклад, розбій - ст. 187 КК України);

б) поєднанні двох форм вини, зокрема умислу та необережності (як у складі умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого - ч. 2 ст. 121 КК України);

в) наявності двох або більше дій, які разом утворюють об'єктивну сторону злочину (наприклад, злочини, передбачені ст. 357 КК України).

До складних складів також належать ті, об'єктивна сторона яких передбачає різні способи вчинення діяння або можливість настання альтернативних суспільно небезпечних наслідків.

Матеріальні склади кримінальних правопорушень характеризуються тим, що настання суспільно небезпечних наслідків є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони. Злочин з таким складом визнається закінченим лише з моменту настання передбачених законом наслідків. До цієї категорії належать, зокрема, умисні вбивства (статті 115-119 КК України), крадіжка (ст. 185 КК України) та інші. [1]

Формальні склади кримінальних правопорушень відрізняються тим, що суспільно небезпечні наслідки не входять до обов'язкових ознак складу. Такі злочини визнаються закінченими з моменту вчинення дії або бездіяльності, прямо передбаченої кримінальним законом. Хоча певні наслідки фактично можуть настати, вони не впливають на кваліфікацію і враховуються лише під час призначення покарання. Прикладами є одержання неправомірної вигоди (ст. 368 КК України), дезертирство (ст. 408 КК України), хуліганство (ст. 296 КК України).

Окремим різновидом формальних складів визнаються **усічені склади кримінальних правопорушень**, які з огляду на підвищену суспільну небезпеку визнаються закінченими на ранніх стадіях злочинної діяльності - під час готування або замаху. Так, розбій вважається закінченим з моменту нападу, а бандитизм - з моменту створення банди, незалежно від досягнення кінцевого злочинного результату. [13]

У науковій літературі також виділяють **формально-матеріальні склади кримінальних правопорушень**, момент закінчення яких може бути пов'язаний як із вчиненням діяння, так і з настанням передбачених законом наслідків. Типовим прикладом є особливо кваліфікований склад зґвалтування (ч. 4 ст. 152 КК України),

який у залежності від наявності або відсутності особливо тяжких наслідків може мати риси як матеріального, так і формального складу.

До цієї ж групи належать злочини, що визнаються закінченими як з моменту фактичного посягання, так і з моменту замаху на досягнення злочинного результату, зокрема посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку зі здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України).

3.2. Матеріальний, формальний та усічений склад кримінального правопорушення

Матеріальний склад кримінального правопорушення характеризується тим, що обов'язковою ознакою його об'єктивної сторони є **настання суспільно небезпечних наслідків**. За такої конструкції злочин визнається закінченим лише з моменту фактичного заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони, а відсутність наслідків свідчить про незакінчений злочин або відсутність складу кримінального правопорушення [3, с. 98–100].

Особливістю матеріального складу є необхідність встановлення причинно-наслідкового зв'язку між протиправним діянням особи та заподіяними шкідливими наслідками. Доведення такого зв'язку є обов'язковою умовою кримінальної відповідальності, оскільки саме він підтверджує, що наслідки настали в результаті конкретної поведінки особи. Прикладами матеріальних складів є умисне вбивство, тілесні ушкодження, крадіжка, у яких злочин вважається закінченим лише з моменту настання передбачених законом наслідків [13, с. 143–145], [5].

Формальний склад кримінального правопорушення відрізняється від матеріального тим, що суспільно небезпечні наслідки не включаються до обов'язкових ознак об'єктивної сторони. У таких складах злочин визнається закінченим з моменту вчинення діяння, прямо передбаченого кримінальним законом, незалежно від того, чи настала реальна шкода [18, с. 218], [6 с. 61].

Попри те, що у злочинах із формальним складом певні негативні наслідки фактично можуть мати місце, вони не впливають на кваліфікацію діяння та не є складовими елементами злочину. Такі наслідки можуть враховуватися судом лише

під час індивідуалізації покарання. До формальних складів належать, зокрема, одержання неправомірної вигоди, дезертирство, хуліганство та інші кримінальні правопорушення [5, с. 163–165] [16].

Окрему групу формальних складів утворюють **усічені склади кримінальних правопорушень**, для яких характерне перенесення моменту закінчення злочину на більш ранні стадії злочинної діяльності - готування або замах. Така законодавча конструкція обумовлена підвищеним рівнем суспільної небезпеки відповідних діянь і спрямована на їх припинення ще до настання тяжких наслідків [3, с. 112–114; 14, с. 69].

Усічені склади визнаються закінченими незалежно від досягнення кінцевого злочинного результату. Так, розбій вважається закінченим з моменту нападу з метою заволодіння майном, а бандитизм — з моменту організації озброєної банди. У таких випадках кримінальний закон свідомо криміналізує діяння на початковому етапі злочинної діяльності [13, с. 158–160; 5].

Таким чином, усічений склад є різновидом формального складу, проте має самостійну кримінально-правову специфіку, що полягає у визнанні злочину закінченим ще до фактичного заподіяння шкоди. Це дозволяє державі ефективно реагувати на найбільш небезпечні посягання та здійснювати превентивну функцію кримінального права.

3.3.Значення видів складу кримінального правопорушення для кваліфікації злочинів

Класифікація складів кримінальних правопорушень не є виключно теоретичною категорією, вона має фундаментальне прикладне значення для правозастосовної діяльності.

Кваліфікація злочину - це встановлення і юридичне закріплення точної відповідності між фактичними обставинами вчиненого діяння та ознаками складу, передбаченого нормою Кримінального кодексу України.

Насамперед вид складу кримінального правопорушення безпосередньо впливає на **визначення моменту закінчення злочину**, що є одним із найважливіших

аспектів кваліфікації. Так, у злочинах з матеріальним складом обов'язковим є встановлення факту настання суспільно небезпечних наслідків, тоді як у формальних і усічених складах достатнім є сам факт вчинення передбаченого законом діяння. Помилка у визначенні моменту закінчення злочину може призвести до неправильної кваліфікації діяння як закінченого злочину або замаху на нього [17, с. 119–121].

Значення видів складу проявляється також у **відмежуванні суміжних кримінальних правопорушень**. Наприклад, правильне розуміння конструкції матеріального та формального складів дозволяє розмежувати злочини, схожі за об'єктивними ознаками, але різні за моментом закінчення або характером шкоди. Це особливо важливо при кваліфікації злочинів проти власності, життя і здоров'я особи, службової діяльності, де схожі дії можуть утворювати різні склади кримінальних правопорушень [4, с. 167–169].

Класифікація складів злочинів має істотне значення для **визначення стадії злочинної діяльності**. У злочинах з усіченим складом законодавець визнає злочин закінченим ще на стадії готування або замаху, що виключає можливість додаткової кваліфікації за нормами про незакінчений злочин. Неправильне застосування норм про стадії злочину у таких випадках є поширеною помилкою у правозастосовній практиці [18, с. 178–180].

Види складів кримінального правопорушення відіграють важливу роль і при **встановленні форми вини та меж кримінальної відповідальності**. Зокрема, у матеріальних складах значна увага приділяється психічному ставленню особи не лише до діяння, а й до його наслідків, тоді як у формальних складах ключовим є умисел або необережність щодо самого факту вчинення дії чи бездіяльності. Це безпосередньо впливає на індивідуалізацію покарання та справедливості судового рішення [20, с. 96–98].

Крім того, правильне визначення виду складу злочину має значення для **відмежування кримінальної відповідальності від адміністративної чи цивільно-правової**. У випадках, коли наслідки є обов'язковою ознакою складу, їх

відсутність може свідчити про відсутність складу кримінального правопорушення і, відповідно, про необхідність застосування норм іншої галузі права [19].

Таким чином, види складу кримінального правопорушення виконують системоутворюючу функцію у процесі кваліфікації злочинів. Їх правильне встановлення забезпечує точне застосування кримінального закону, сприяє дотриманню принципів законності та справедливості, а також запобігає судовим помилкам. У зв'язку з цим класифікація складів злочинів має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення для діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду [21].

ВИСНОВОК

У висновку до курсової роботи на тему «Склад кримінального правопорушення і його види» можна стверджувати, що категорія складу кримінального правопорушення є однією з фундаментальних у теорії кримінального права та має вирішальне значення для реалізації принципу законності у кримінальному судочинстві. Саме через встановлення складу кримінального правопорушення забезпечується можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності, правильної кваліфікації вчиненого діяння та призначення справедливого покарання.

У ході дослідження було з'ясовано, що склад кримінального правопорушення являє собою сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, передбачених кримінальним законом, які характеризують суспільно небезпечне діяння як кримінально каране. Аналіз наукових підходів дозволив встановити, що склад кримінального правопорушення виконує не лише кваліфікаційну, а й гарантійну функцію, оскільки слугує запобіжником від необґрунтованого притягнення особи до кримінальної відповідальності за відсутності хоча б одного з його елементів.

Особливу увагу в роботі було приділено характеристиці елементів складу кримінального правопорушення, зокрема об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони. Встановлено, що кожен із цих елементів має самостійне правове значення, а їх сукупність утворює цілісну юридичну модель кримінального правопорушення. При цьому відсутність або неправильне тлумачення хоча б одного елемента може призвести до помилок у правозастосовній практиці та порушення прав і свобод людини.

У процесі дослідження також було проаналізовано класифікацію складів кримінальних правопорушень та з'ясовано, що поділ складів на основні, кваліфіковані, особливо кваліфіковані та привілейовані, а також на прості й складні, матеріальні, формальні та усічені, має важливе практичне значення. Така класифікація дозволяє глибше зрозуміти ступінь суспільної небезпеки діяння, визначити момент закінчення злочину, стадію злочинної діяльності та правильно застосувати норми Кримінального кодексу України.

Окремо слід відзначити значення матеріального, формального та усіченого складів кримінального правопорушення для кваліфікації злочинів. У роботі було доведено, що правильне визначення виду складу безпосередньо впливає на встановлення моменту закінчення злочину, можливість кваліфікації діяння як замаху або готування, а також на розмежування суміжних кримінальних правопорушень. Саме ці аспекти є найбільш проблемними у практиці органів досудового розслідування та судів.

Разом з тим, проведений аналіз показав наявність певних проблем теоретичного та практичного характеру, пов'язаних із неоднозначним тлумаченням окремих ознак складу кримінального правопорушення, складністю доведення причинно-наслідкового зв'язку у матеріальних складах, а також помилками у застосуванні норм про усічені склади злочинів. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення як законодавчої бази, так і практики її застосування.

На мою думку, підвищення ефективності застосування інституту складу кримінального правопорушення можливе шляхом системного розвитку кримінально-правової доктрини, уніфікації підходів до кваліфікації злочинів, а також підвищення професійного рівня працівників правоохоронних органів і суддів. Важливу роль у цьому процесі відіграє також узагальнення судової практики та врахування наукових рекомендацій при тлумаченні кримінально-правових норм.

Загалом склад кримінального правопорушення є ключовим інструментом кримінального права, який забезпечує баланс між інтересами держави у боротьбі зі злочинністю та необхідністю захисту прав і свобод людини. Подальший розвиток цього інституту, його наукове осмислення та вдосконалення правозастосовної практики є необхідною умовою ефективного та справедливого функціонування кримінально-правової системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Хавронюка. - Київ : Юрінком Інтер, 2021.
3. Бажанов М. І. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. - Київ : Юрінком Інтер, 2019.
4. Тацій В. Я., Панов М. І., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. - Харків : Право, 2020.
5. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. - Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2018.
6. Шумило М. О. Теорія складу злочину у кримінальному праві України : монографія. - Київ : Алерта, 2017.
7. Петров, О. І. (2021). Основи кримінального права. Київ: Видавництво Юридична наука. 360 с.
8. Ковальчук, Л. М. (2022). Теоретичні засади складу кримінального правопорушення. Вісник ДДУВС, 2(3), 30-40.
9. Іваненко, Р. В. (2022). Поняття причинно-наслідкового зв'язку у кримінальному праві. Юридична наука, 14(2), 50-60.
10. Баранов, С. Г. (2021). Злочини проти власності: об'єкт та особливості кваліфікації. Київ: Видавництво «Наукова думка». 215 с
11. Гончарук, Д. А. (2023). Поняття об'єктивної сторони злочину у світлі сучасної судової практики. Правознавство та суспільство, 11(4), 65-78.
12. Олійник, Ю. П. (2022). Кримінально-правові аспекти кваліфікації злочинів: теорія і практика. Державне управління, 4(3), 100-112.
13. Коржанський М. Й. Кримінальне право України. Загальна частина : курс лекцій. - Київ : Наукова думка, 2017.
14. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Загальна частина кримінального права України : науково-практичний коментар.
15. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 12-те вид. Київ: ВД «Дакор», 2022. 1320 с.

16. Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина. Львів: Світ, 2021. 560 с.
17. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник. Київ: Алерта, 2023. 632 с.
18. Андрушко П. П. Кваліфікація злочинів: теорія та практика. Київ: Видавництво КНУ, 2022. 288 с.
19. Пономаренко Ю. А. Види складів злочинів за ступенем суспільної небезпеки. Вісник Асоціації кримінального права України. 2022. № 1. С. 40–58.
20. Стрільцов Є. Л. Кримінальне право України (Загальна частина): навч. посібник. Одеса: Атлант, 2021. 412 с.
21. Баулін Ю. В. Актуальні проблеми кримінального права: курс лекцій. Харків: Право, 2023. 450 с.